Journal of Southern Technology Vol. 19 No. 2 July-December, 2026
วารสารเทคโนโลยีภาคใต้ ปีที่ 19 ฉบับที่ 2 กรกฎาคม-ธันวาคม 2569

แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวบนฐานมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม อำเภอพิปูน จังหวัดนครศรีธรรมราช

Guidelines for Intangible Cultural Heritage Tourism Development in Phipun District, Nakhon Si Thammarat Province

ศราวัสดี นวกัณห์วรกุล[1]
ปุณยวีร์ ศรีรัตน์[1]
ภฤศสร ฤทธิมนตรี ซีมิค[1]*
สาขาวิชาการท่องเที่ยว คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช[1]
อุมาพร กาญจนคลอด[2]
ธารินี จริยาปยุกต์เลิศ[2]
สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช[2]
*e-mail: prutsorn_rit@nstru.ac.th
Sarawatsadee Nawakanworrakul[1]
Poonyawee Srirat[1]
Prussorn Rittimontri Zimik[1]
Tourism Program, Faculty of Humanities and Social Sciences,
Nakhon Si Thammarat Rajabhat University[1]
Umaporn Kanjanaklod[2]
Tharinee Jariyapayuklert[2]
Public Administration Faculty of Humanities and Social Sciences,
Nakhon Si Thammarat Rajabhat University[2]

Received: *December 13, 2025,* ***Revised:*** *January 19, 2026,* ***Accepted:*** *February 5, 2026*

บทคัดย่อ

อำเภอพิปูน จังหวัดนครศรีธรรมราช มีทรัพยากรบนฐานมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่หลากหลาย อย่างไรก็ตามยังขาดการพัฒนาเชิงระบบในการแปลงทุนทางวัฒนธรรมให้เป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวที่มีอัตลักษณ์และความยั่งยืน การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจและประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวบนฐานมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมในอำเภอพิปูน จังหวัดนครศรีธรรมราช และเสนอแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวบนฐานมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมอย่างเป็นรูปธรรม โดยใช้วิธีการวิจัยแบบผสมผสาน เก็บข้อมูลเชิงปริมาณจากกลุ่มตัวอย่างประชาชนและนักท่องเที่ยวรวม 807 คน และข้อมูลเชิงคุณภาพจากผู้ให้ข้อมูลหลัก 15 คน ผลการวิจัย พบว่า อำเภอพิปูนมีลักษณะเป็น “ภูมิทัศน์มรดกมีชีวิต” ซึ่งผสานมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ เช่น ภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย ประเพณี ความเชื่อ และตำนานท้องถิ่น เข้ากับทรัพยากรธรรมชาติที่โดดเด่น โดยเฉพาะพื้นที่ต้นน้ำของแม่น้ำตาปี อย่างไรก็ตาม ผลการประเมินศักยภาพ

ด้วยการวิเคราะห์ SWOT ชี้ให้เห็นว่า แม้พื้นที่จะมีจุดแข็งด้านทุนวัฒนธรรม ความศรัทธา และไมตรีจิตของชุมชน แต่ยังมีข้อจำกัดด้านการเข้าถึงโครงสร้างพื้นฐาน การประชาสัมพันธ์ และความหลากหลายของกิจกรรมการท่องเที่ยว ผลการวิเคราะห์ TOWS Matrix และการสนทนากลุ่ม นำไปสู่การสังเคราะห์แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวที่เน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นกลไกหลัก ภายใต้ความร่วมมือของภาครัฐ เอกชน ชุมชน และสถาบันการศึกษา ผลการวิจัยนี้ เสนอองค์ความรู้เชิงบริบท โดยอธิบายอำเภอพิปูนในฐานะ “ภูมิทัศน์มรดกมีชีวิต” ที่การมีส่วนร่วมของชุมชนทำหน้าที่เป็นกลไกกลางในการแปลงทุนภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมให้กลายเป็นกิจกรรมและประสบการณ์การท่องเที่ยวที่มีอัตลักษณ์ และนำไปสู่การพัฒนาพื้นที่เมืองรองอย่างยั่งยืนในระยะยาว

คำสำคัญ: ศักยภาพการท่องเที่ยว อำเภอพิปูน จังหวัดนครศรีธรรมราช มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม
การมีส่วนร่วมของชุมชน

Abstract

Phipun District, Nakhon Si Thammarat Province, has diverse intangible cultural heritage (ICH) resources but lacks a systematic framework for transforming cultural capital into unique and sustainable tourism activities. This research aims to explore and assess the potential of ICH tourism sites in Phipun District, Nakhon Si Thammarat Province, and to propose concrete guidelines for developing the ICH. The study employed a mixed method research approach, collecting quantitative data from a sample of 807 participants and qualitative data from 15 key informants. The findings reveal that Phipun District functions as a living heritage landscape, which integrates intangible cultural heritage such as traditional Thai medicine, local customs, beliefs, and folklore with prominent natural resources, particularly the headwaters of the Tapi River. Nevertheless, a SWOT analysis indicates that despite the area's strengths in cultural capital, community faith, and hospitality, there remain limitations regarding infrastructure accessibility, public relations, and the diversity of tourism activities. The TOWS Matrix analysis and focus group discussions led to the synthesis of tourism development guidelines that emphasize community participation as a core mechanism, driven by the government, private sector, community, and university (G–P–C–U Engagement Network). This research contributes contextual knowledge by defining Phipun District as a "living heritage landscape," where community engagement serves as the central engine for transforming intangible cultural heritage capital into unique tourism experiences, ultimately fostering the sustainable development of secondary cities in the long term.

Keywords: Tourism Potential of Phipun District in Nakhon Si Thammarat Province;
Intangible Cultural Heritage; Community Participation

บทนำ

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเป็นแนวโน้มสำคัญในระดับนานาชาติที่ได้รับการส่งเสริมจากองค์การการท่องเที่ยวโลก (UNWTO) และองค์กรยูเนสโก (UNESCO) เพื่อใช้วัฒนธรรมทั้งที่จับต้องได้และจับต้องไม่ได้เป็นแกนกลางในการสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจและส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น (UNWTO, 2023) โดยเฉพาะแนวคิดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนที่ผสานเข้ากับการอนุรักษ์มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ส่งผลให้หลายประเทศให้ความสำคัญต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวร่วมกับการรักษามรดกท้องถิ่นภายใต้การสนับสนุนจากยูเนสโก (UNESCO, 2024) ขณะที่ประเทศไทยมีการผลักดันนโยบาย “เศรษฐกิจสร้างสรรค์” (Creative Economy) และ “Soft Power” ผ่านกลไกทางวัฒนธรรม 5F (Food, Fashion, Film, Fighting and Festival) (Ministry of Culture, 2024) ควบคู่กับแนวคิด BCG Economy Model หรือ

โมเดลเศรษฐกิจสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนด้วยการผสมผสานการพัฒนาเศรษฐกิจชีวภาพ (Bio Economy) เศรษฐกิจหมุนเวียน (Circular Economy) และเศรษฐกิจสีเขียว (Green Economy) เพื่อให้เกิดการพัฒนาประเทศในด้านสังคม เศรษฐกิจ และการรักษาสิ่งแวดล้อม ซึ่งกำหนดไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2566–2570) เพื่อกระตุ้นการเติบโตทางเศรษฐกิจแบบยั่งยืน (Office of the National Economic and Social Development Council, 2025) นอกจากนี้ แผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ ฉบับที่ 3 (พ.ศ. 2566–2570) ยังเน้นให้ความสำคัญกับการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวคุณภาพ ความพร้อมของบุคลากร ภาพลักษณ์ของประเทศ และการบริหารจัดการการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน (Ministry of Tourism and Sports, 2023)

จังหวัดนครศรีธรรมราชเป็นพื้นที่หนึ่งที่มีศักยภาพด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและธรรมชาติ โดยเฉพาะอำเภอพิปูน ซึ่งตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของจังหวัด มีภูมิประเทศที่โดดเด่นและอุดมสมบูรณ์ ทั้งเป็นต้นน้ำของแม่น้ำตาปีที่สำคัญของภาคใต้ มีทรัพยากรน้ำที่สะอาดที่สุดในประเทศไทยตามประกาศของกรมควบคุมมลพิษ มีสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์แหล่งภูมิปัญญา และธรรมชาติ เช่น วัด หมอแผนไทย กลุ่มผลิตภัณฑ์ อ่างเก็บน้ำ จุดชมวิวทะเลหมอก เป็นต้น รวมถึงประเพณีท้องถิ่น ได้แก่ ประเพณีชักพระเดือนห้า และบุญสารทเดือนสิบ ซึ่งสะท้อนรากเหง้าทางศาสนา ความเชื่อ และวิถีชีวิตของคนท้องถิ่น นอกจากนี้ ยังมีงานประเพณีที่สืบทอดมายาวนาน โดยมีจุดหลักทางการท่องเที่ยวของพื้นที่ คือ อ่างเก็บน้ำที่เริ่มได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยวในรูปแบบการเดินทางไป-กลับ และกลุ่มนักเรียน นักศึกษา ซึ่งอำเภอพิปูนยังได้รับการผลักดันเป็นพื้นที่รองทางการท่องเที่ยวเชื่อมกับอำเภอท่องเที่ยวหลัก คือ อำเภอลานสกา ตามนโยบายการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย พ.ศ. 2568 คือ “เมืองน่าเที่ยว” (Tourism Authority of Thailand, 2025)

แม้อำเภอพิปูนจะมีทรัพยากรทางการท่องเที่ยวที่หลากหลาย แต่ยังเผชิญข้อจำกัดที่สำคัญ ได้แก่ การขาดการประชาสัมพันธ์ การคมนาคมที่ไม่สะดวกด้วยสภาพถนนและระยะทางห่างไกลจากตัวจังหวัด ขาดความเชื่อมโยงการท่องเที่ยวระหว่างตำบลและระหว่างอำเภอ กิจกรรมการท่องเที่ยวที่ยังไม่ได้รับการพัฒนาให้มีเอกลักษณ์ (Nakhon Si Thammarat Rajabhat University, 2021) บุคลากรในท้องถิ่นยังไม่พร้อมรองรับการให้บริการนักท่องเที่ยว และการมีส่วนร่วมในการจัดการสถานที่ท่องเที่ยวอยู่ในระดับปานกลาง (Prathum, 2021) จากข้อจำกัดเหล่านี้ การศึกษาศักยภาพการท่องเที่ยวบนฐานมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมในอำเภอพิปูน ทั้งในมิติสิ่งดึงดูดใจ ความสะดวกในการเดินทาง สิ่งอำนวยความสะดวก กิจกรรมการท่องเที่ยว ความตระหนักรู้ สินค้าและบริการที่มีคุณภาพมาตรฐาน ความปลอดภัย การสร้างความประทับใจ การวางแผนและการร่วมรับผิดชอบดำเนินงานพัฒนาการท่องเที่ยว สามารถนำมาเป็นแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่โดยอาศัยการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วนเพื่อยกระดับพื้นที่ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่มีเอกลักษณ์ สร้างรายได้ให้กับชุมชน และส่งเสริมการอนุรักษ์มรดกภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างยั่งยืน

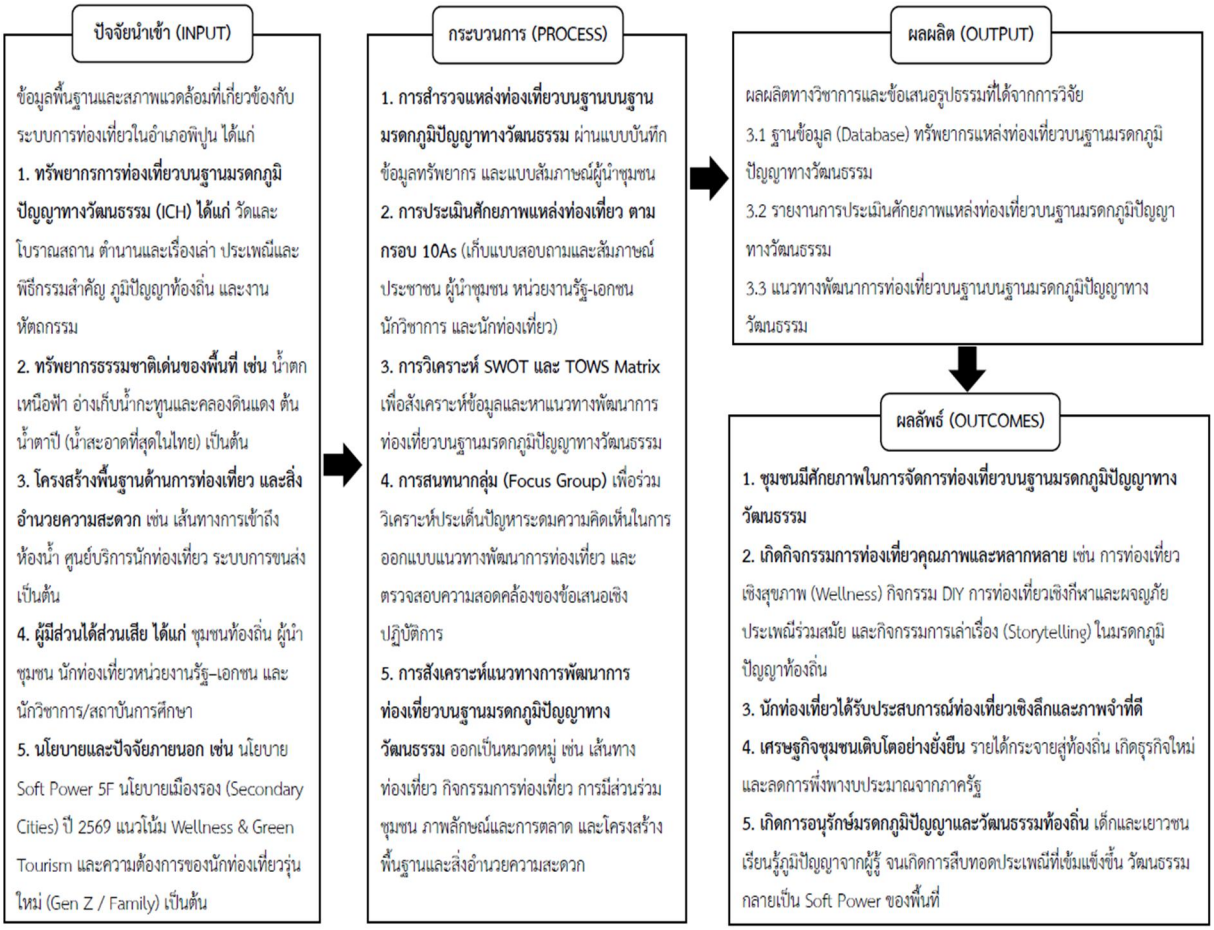
อย่างไรก็ตาม การศึกษาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและการท่องเที่ยวโดยชุมชนทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศจำนวนมากจะให้ความสำคัญกับการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงองค์ประกอบ เช่น กรอบ 5As หรือ 10As รวมถึงการเสนอแนวทางการพัฒนาเชิงพื้นที่และเชิงนโยบายเป็นหลัก แต่ยังมีข้อจำกัดสำคัญในเชิงองค์ความรู้ กล่าวคือ งานวิจัยจำนวนไม่น้อยยังอธิบายผลการพัฒนาในลักษณะเชิงพรรณนา มากกว่าการอธิบาย “กลไก” ที่ทำให้ทุนทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่จับต้องไม่ได้สามารถถูกแปลงเป็นกิจกรรมและประสบการณ์การท่องเที่ยวที่มีอัตลักษณ์และนำไปสู่ความยั่งยืนของพื้นที่ได้อย่างแท้จริง โดยเฉพาะในบริบทของพื้นที่เมืองรอง งานวิจัยนี้จึงมุ่งเติมเต็มช่องว่างดังกล่าว ผ่านการศึกษาศักยภาพและแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวบนฐานมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมในอำเภอพิปูน จังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งมีลักษณะของ “ภูมิทัศน์มรดกมีชีวิต” ที่ชัดเจน และเหมาะสมต่อการอธิบายบทบาทของการมีส่วนร่วมของชุมชนในฐานะกลไกขับเคลื่อนการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อสำรวจแหล่งท่องเที่ยวบนฐานมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมในอำเภอพิปูน จังหวัดนครศรีธรรมราช
2. เพื่อประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวบนฐานมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมในอำเภอพิปูน จังหวัดนครศรีธรรมราช
3. เพื่อเสนอแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวบนฐานมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมในอำเภอพิปูน จังหวัดนครศรีธรรมราช

กรอบแนวคิดการวิจัย

กรอบแนวคิดการวิจัยมุ่งการพัฒนาการท่องเที่ยวบนฐานมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของอำเภอพิปูน จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยวิเคราะห์ปัจจัยนำเข้า (Input) ที่ครอบคลุมทรัพยากรวัฒนธรรมและธรรมชาติ โครงสร้างพื้นฐาน ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และนโยบายที่เกี่ยวข้อง ก่อนดำเนินกระบวนการ (Process) ประกอบด้วยการสำรวจแหล่งมรดกภูมิปัญญา การประเมินศักยภาพการท่องเที่ยว การวิเคราะห์ SWOT/TOWS และการสนทนากลุ่มเพื่อนำไปสู่การสังเคราะห์แนวทางพัฒนาการท่องเที่ยวบนฐานมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมเชิงรูปธรรม ผลผลิต (Output) ที่สำคัญ ได้แก่ ฐานข้อมูล รายงานการประเมินศักยภาพ และข้อเสนอแนะแนวทางพัฒนาการท่องเที่ยวบนฐานมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของอำเภอพิปูน จังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งคาดว่าจะส่งผลลัพธ์ (Outcomes) ให้ชุมชนมีศักยภาพจัดการท่องเที่ยวได้ดีขึ้น เกิดกิจกรรมการท่องเที่ยวคุณภาพ นักท่องเที่ยวได้รับประสบการณ์ที่น่าประทับใจ เศรษฐกิจชุมชนเติบโตอย่างยั่งยืน และเกิดการอนุรักษ์มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมท้องถิ่นอย่างเป็นรูปธรรม (รูปที่ 1)

รูปที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

ทบทวนวรรณกรรม

การศึกษาแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวบนฐานมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมในอำเภอพิปูน จังหวัดนครศรีธรรมราช สามารถสรุปแนวคิดและทฤษฎีที่มีความสำคัญกับงานวิจัยได้ดังนี้

1. แนวคิดมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมและการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม (Intangible Cultural Heritage: ICH) หมายถึง องค์ความรู้ การปฏิบัติ ความเชื่อ พิธีกรรม ทักษะ และการแสดงออกทางวัฒนธรรมที่ถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น และยังคงมีชีวิตอยู่ในบริบทสังคมร่วมสมัย โดยสะท้อนอัตลักษณ์ คุณค่า และความหมายของชุมชน (Ministry of Culture, 2024; UNESCO, 2024) งานวิจัยด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจำนวนมากชี้ตรงกันว่า ICH ไม่เพียงเป็นทรัพยากรทางวัฒนธรรม แต่ยังเป็นทุนทางสังคมและเศรษฐกิจที่สามารถต่อยอดสู่การท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ได้ (UNWTO, 2024; Kookrasung, & Yimsuan, 2021) อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาเชิงเปรียบเทียบพบว่า งานวิจัยบางส่วนมุ่งเน้นการนำเสนอคุณค่าและประเภทของมรดกภูมิปัญญาในลักษณะเชิงพรรณนา ขณะที่งานวิจัยร่วมสมัยเริ่มให้ความสำคัญกับ “กระบวนการแปลงคุณค่า” (Value Transformation) จากทุนวัฒนธรรมสู่ประสบการณ์การท่องเที่ยวที่มีความหมายและสร้างประสบการณ์การท่องเที่ยวที่น่าจดจำ (Memorable Tourism Experience: MTE) (Chen, & Rahman, 2018; Nawakanworrakul, & Suephakdee, 2021) ความแตกต่างดังกล่าวสะท้อนให้เห็นพัฒนาการขององค์ความรู้จากการมองมรดกเป็นเพียงทรัพยากร ไปสู่การมองมรดกในฐานะ “กระบวนการทางสังคมและวัฒนธรรม” ที่ต้องอาศัยการจัดการและการมีส่วนร่วมของผู้คนในพื้นที่ ในบริบทนโยบาย งานศึกษาจำนวนมากเห็นพ้องว่า แนวคิด Soft Power และเศรษฐกิจสร้างสรรค์ช่วยขยายบทบาทของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจากการอนุรักษ์ไปสู่การสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจ (Ministry of Culture, 2024) อย่างไรก็ดี นักวิชาการบางส่วนตั้งข้อสังเกตว่า การผลักดันเชิงนโยบายอาจก่อให้เกิดความเสี่ยงด้านการทำให้วัฒนธรรมกลายเป็นสินค้า (Commodification) หากขาดกลไกการมีส่วนร่วมและการกำกับดูแลโดยชุมชน (Timothy, & Boyd, 2003; Lv, Chai, & Hu, 2025) ดังนั้น งานวิจัยนี้ จึงนำแนวคิดมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมมาใช้ในฐานะกรอบอธิบายเชิงกระบวนการ โดยให้ความสำคัญกับบทบาทของชุมชนในการถ่ายทอดความหมาย การออกแบบกิจกรรม และการสร้างประสบการณ์การท่องเที่ยว เพื่ออุดช่องว่างของงานวิจัยที่ยังอธิบายกลไกดังกล่าวอย่างจำกัด โดยเฉพาะในบริบทพื้นที่เมืองรอง

2. แนวคิดเกี่ยวกับศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเป็นกระบวนการสำคัญในงานวิจัยเชิงพื้นที่และเชิงนโยบาย โดยกรอบแนวคิดที่ใช้กันอย่างแพร่หลาย ได้แก่ 5As, 6As และ 10As รวมถึงการวิเคราะห์ SWOT และ TOWS Matrix (Tourism Western Australia, 2009; Pike, 2009; Dhamabutra, 2019; Weihrich, 1982) กรอบเหล่านี้ ช่วยให้สามารถประเมินองค์ประกอบด้านทรัพยากร สิ่งอำนวยความสะดวก การเข้าถึงการบริหารจัดการ และบรรยากาศของแหล่งท่องเที่ยวได้อย่างเป็นระบบ แม้ว่ากรอบดังกล่าวจะถูกใช้ซ้ำในงานวิจัยจำนวนมาก แต่การสังเคราะห์วรรณกรรมชี้ให้เห็นว่า ความแตกต่างเชิงบริบทเป็นปัจจัยที่กำหนดคุณค่าของการประยุกต์ใช้กรอบเหล่านี้ ในกรณีการท่องเที่ยวบนฐานมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม องค์ประกอบอย่าง Authenticity, Atmosphere และ Activity มิได้ขึ้นอยู่กับโครงสร้างพื้นฐานเพียงอย่างเดียว หากแต่ผูกโยงกับความรู้ ทักษะ และการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน (Timothy, & Boyd, 2003; UNWTO, 2018) ในมิติการวิเคราะห์เชิงกลยุทธ์ SWOT และ TOWS ไม่ได้ทำหน้าที่เพียงระบุสถานการณ์ แต่เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการในกรอบแนวคิดการวิจัย ที่เชื่อมโยงข้อมูลเชิงประจักษ์จากพื้นที่ไปสู่การกำหนดแนวทางพัฒนาเชิงรูปธรรม งานวิจัยนี้จึงนำ SWOT/TOWS มาใช้เป็นกลไกการสังเคราะห์ระหว่างศักยภาพเชิงกายภาพ ทุนวัฒนธรรม และบริบทเชิงนโยบาย เพื่อให้เห็นความเฉพาะของการพัฒนาการท่องเที่ยวบนฐานมรดกภูมิปัญญาท้องถิ่นในอำเภอพิปูน ซึ่งแตกต่างจากแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทั่วไป

3. แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการท่องเที่ยวโดยชุมชน หมายถึง กระบวนการที่คนในพื้นที่มีบทบาทตั้งแต่การตัดสินใจ วางแผน บริหารจัดการ ไปจนถึงการแบ่งปันผลประโยชน์จากการท่องเที่ยว (Jackson, 2025) งานวิจัยส่วนใหญ่เห็นพ้องว่า การมีส่วนร่วมช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ลดความเหลื่อมล้ำ และสนับสนุนเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Rungchavalnont, 2023; SDG Research and Support Center, 2025) อย่างไรก็ตาม การสังเคราะห์เชิงวิพากษ์ พบว่า งานวิจัยจำนวนไม่น้อยนำเสนอการมีส่วนร่วมในเชิงบรรทัดฐาน โดยมุ่งอธิบายว่า “ควรเป็นอย่างไร” มากกว่าการสะท้อนข้อจำกัดในทางปฏิบัติ เช่น ความไม่เท่าเทียมเชิงอำนาจ ความเหนื่อยล้าของผู้นำชุมชน หรือความขัดแย้งระหว่างการอนุรักษ์กับการสร้างรายได้ (Kasemmi, 2021; Noor, Hamsal, Abdinagoro, & Raharjana, 2024) ประเด็นเหล่านี้ชี้ให้เห็นว่า การมีส่วนร่วมไม่ใช่กระบวนการที่เกิดขึ้นโดยอัตโนมัติ แต่ต้องอาศัยกลไกสนับสนุน การเรียนรู้ร่วมกัน และเครือข่ายความร่วมมือหลายภาคส่วน งานวิจัยนี้จึงนำแนวคิดการมีส่วนร่วมมาเชื่อมโยงกับกรอบแนวคิดการวิจัย โดยมองการมีส่วนร่วมเป็นกลไกกลางที่ทำหน้าที่เชื่อมทรัพยากรวัฒนธรรม การประเมินศักยภาพ และการกำหนดแนวทางพัฒนาเข้าด้วยกัน ภายใต้ความร่วมมือของภาครัฐ เอกชน ชุมชน และสถาบันการศึกษา ซึ่งช่วยลดข้อจำกัดเชิงโครงสร้าง และเพิ่มโอกาสในการพัฒนาการท่องเที่ยวบนฐานมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน

โดยสรุป การทบทวนวรรณกรรมที่ปรับปรุงนี้ไม่เพียงรวบรวมแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง แต่ยังสังเคราะห์ให้เห็นจุดร่วม ความแตกต่าง และช่องว่างขององค์ความรู้ ซึ่งนำไปสู่การออกแบบกรอบแนวคิดและวิธีดำเนินการวิจัยที่เน้นการอธิบาย “กลไกการพัฒนา” การท่องเที่ยวโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนบนฐานมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมในบริบทอำเภอพิปูน จังหวัดนครศรีธรรมราช

วิธีการวิจัย

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงผสมผสาน (Mixed Method Research) ได้แก่ การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เพื่อให้การวิจัยครั้งนี้มีความถูกต้องและสมบูรณ์ จึงได้กำหนดแนวทางและขั้นตอนการวิจัย ดังนี้

1. การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research)

1.1 ประชากรที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ประชาชนที่อาศัยอยู่ในอำเภอพิปูน จังหวัดนครศรีธรรมราช จำนวน 28,893 คน (Nakhon Si Thammarat Provincial Office, 2026) และนักท่องเที่ยวชาวไทยที่เดินทางมาท่องเที่ยวในพื้นที่อำเภอพิปูน กลุ่มตัวอย่างประชาชนกำหนดขนาดตามตารางของ Krejcie, & Morgan (1970) จำนวน 400 คน โดยใช้การคัดเลือกแบบไม่อาศัยความน่าจะเป็น (Non-probability Sampling) และกำหนดโควตา (Quota Sampling) ตำบลละ 80 คน ครอบคลุม 5 ตำบลในพื้นที่อำเภอพิปูน ส่วนนักท่องเที่ยวชาวไทยกำหนดกลุ่มตัวอย่างจำนวน 400 คน โดยใช้การคัดเลือกแบบไม่อาศัยความน่าจะเป็นด้วยวิธีการสุ่มตามความสะดวก นอกจากนี้ ผู้แทนหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวในพื้นที่ จำนวน 7 คน ได้จากการคัดเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling)

1.2 เครื่องมือการวิจัย ใช้แบบสอบถามมาตราประมาณค่า 5 ระดับ พร้อมคำถามปลายเปิด ตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหาโดยผู้ทรงคุณวุฒิ 3 คน ได้ค่า IOC 0.82–0.88 และทดสอบความเชื่อมั่นกับกลุ่มทดลอง 30 คน ได้ค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา 0.86

1.3 การเก็บรวบรวมข้อมูลดำเนินการในช่วงเดือนมีนาคมถึงเมษายน 2568 ซึ่งเป็นช่วงฤดูกาลท่องเที่ยวของพื้นที่อำเภอพิปูน เพื่อให้สะท้อนบริบทการท่องเที่ยวที่ใกล้เคียงสถานการณ์จริง โดยคณะผู้วิจัยลงพื้นที่แจกแบบสอบถามให้แก่ประชาชน นักท่องเที่ยว และผู้แทนหน่วยงานในแหล่งท่องเที่ยวสำคัญและชุมชนเป้าหมาย

1.4 การวิเคราะห์ข้อมูล ด้วยสถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน เพื่อประเมินความคิดเห็นเกี่ยวกับศักยภาพการท่องเที่ยวบนฐานมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม

2. การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research)

2.1 ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informant) จำนวน 15 คน ได้จากการคัดเลือกแบบเฉพาะเจาะจง ได้แก่ ผู้นำชุมชน 5 คน ผู้แทนภาครัฐและเอกชน 6 คน กลุ่มอาชีพด้านท่องเที่ยว 3 คน และนักวิชาการ 1 คน โดยทุกคนต้องมีประสบการณ์ด้านการจัดการท่องเที่ยวไม่น้อยกว่า 3 ปี

2.2 เครื่องมือและการเก็บข้อมูล ใช้แบบสำรวจทรัพยากรการท่องเที่ยว แบบสัมภาษณ์เชิงลึก และประเด็นสนทนากลุ่มย่อย เพื่อรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยว ภูมิปัญญาท้องถิ่น และแนวทางพัฒนาการท่องเที่ยว โดยใช้คำถามปลายเปิด

2.3 การตรวจสอบคุณภาพข้อมูล ตรวจสอบความน่าเชื่อถือด้วยเทคนิคสามเส้า (Triangulation) ทั้งด้านข้อมูล วิธีการ และทฤษฎี

2.4 การวิเคราะห์และการบูรณาการข้อมูล ข้อมูลจากการสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่มจากการถอดเทป วิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) และนำมาบูรณาการร่วมกับผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณในขั้นตอนการวิเคราะห์ SWOT และ TOWS Matrix เพื่อเชื่อมโยงข้อมูลทั้งสองส่วน (Integration Stage) และสังเคราะห์เป็นแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวบนฐานมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมในอำเภอพิปูน จังหวัดนครศรีธรรมราชอย่างเป็นระบบ

การพิทักษ์สิทธิ์กลุ่มตัวอย่าง การดำเนินวิจัยในครั้งนี้ได้ผ่านการรับรองจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในคนมหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช เอกสารรับรองเลขที่ COA No. 010/2567 เมื่อวันที่ 1 เมษายน 2567 ก่อนดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลผู้วิจัยได้ระบุข้อมูลในแบบสอบถามเกี่ยวกับวัตถุประสงค์ ขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูลและนำเสนอผลการวิจัยในภาพรวมโดยไม่มีการเชื่อมโยงถึงตัวบุคคลและสิทธิของกลุ่มตัวอย่างในการตอบแบบสอบถามหรือปฏิเสธการเข้าร่วมวิจัยโดยไม่มีผลกระทบใด ๆ ข้อมูลจะถูกเก็บเป็นความลับ ไม่นำมาเปิดเผย และจะทำลายแบบสอบถามเมื่อสิ้นสุดการรับรองโครงการวิจัย

ผลการวิจัย

จากการวิเคราะห์ข้อมูลส่วนต่าง ๆ คณะผู้วิจัยสรุปผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ ดังนี้

1. ผลการสำรวจแหล่งท่องเที่ยวบนฐานมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมในอำเภอพิปูน จังหวัดนครศรีธรรมราช

ตารางที่ 1 แหล่งท่องเที่ยวบนฐานมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมในอำเภอพิปูน จังหวัดนครศรีธรรมราช จำแนกตามตำบล

แหล่งทรัพยากรมรดกทางวัฒนธรรม อำเภอพิปูน จังหวัดนครศรีธรรมราช	ตำบลพิปูน	ตำบลยางค้อม	ตำบลเขาพระ	ตำบลกะทูน	ตำบลควนกลาง
	1. บ่อน้ำพุร้อนธรรมชาติ 2. หมอกลับ (น้ำมัน 108 พันเก้า) 3. อนุสาวรีย์เปรมประดิษฐ์ 4. วัดโบราณาราม (วัดเก่า) 5. วัดมังคลาราม (ยาพฤกษศาสตร์แก้มะเร็ง)	6. วัดยางค้อม 7. วัดทุ่งนาใหม่ 8. สำนักสงฆ์ทองธรรมทาน และจุดชมวิวทะเลหมอกเขาพรุทัง 9. วิสาหกิจชุมชนต้นน้ำตาปีแฮนด์เมด 10. วิสาหกิจชุมชนกลุ่มแปรรูปผลไม้ต้นน้ำตาปี	11. เขาพระ (พระพุทธสิหิงค์คีรีธาตุ) 12. โรงงานเซรามิคสถาบันวิจัยจุฬาภรณ์ 13. นา 1 ไร่ได้หลายแสน 14. วัดทองทำนุ 15. ศาลาหลวงพ่อพลอย 16. หมอแดง (รักษากระดูก) 17. อ่างเก็บน้ำคลองดินแดน	18. อ่างเก็บน้ำคลองดินแดน	19. ไร่กาแฟไพรวัลย์ 20. ศูนย์เรียนรู้วิสาหกิจชุมชนกล้วยฉาบพาเพลิน 21. ศูนย์เรียนรู้อาสาคืนถิ่น (อยู่แต่สวน)

จากตารางที่ 1 แสดงให้เห็นว่า พื้นที่แห่งนี้มีลักษณะโดดเด่นเป็น “ภูมิทัศน์มรดกมีชีวิต” (Living Heritage Landscape) ที่ผสานมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้เข้ากับระบบนิเวศต้นน้ำตาปีได้อย่างมีอัตลักษณ์ โดยปรากฏผ่านภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย ตำนานความเชื่อท้องถิ่น และวิถีเกษตรสร้างสรรค์ที่ยังคงมีการสืบทอดและใช้งานจริงในปัจจุบัน ซึ่งความเชื่อมโยงระหว่าง "คน ภูมิปัญญา และธรรมชาติ" นี้ ส่งผลให้รูปแบบการท่องเที่ยวของพิปูนเปลี่ยนจากการเยี่ยมชมสถานที่แบบหยุดนิ่ง ไปสู่การท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ที่เน้นการมีส่วนร่วมและการเยียวยาสุขภาพ แตกต่างจากแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทั่วไปด้วยการนำเสนอคุณค่าของมรดกหน้าที่ (Functional Heritage) ที่ปรับตัวเข้ากับบริบทสมัยใหม่แต่ยังคงรักษารากเหง้าดั้งเดิมไว้อย่างเข้มแข็ง อันเป็นต้นแบบของการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนบนฐานทรัพยากรท้องถิ่นอย่างแท้จริง

2. ผลการประเมินศักยภาพการท่องเที่ยวบนฐานมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมในอำเภอพิปูน จังหวัดนครศรีธรรมราช

รูปที่ 2 ผลการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายในและภายนอก (SWOT Analysis) ของการท่องเที่ยวบนฐานมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ในอำเภอพิปูน จังหวัดนครศรีธรรมราช
ที่มา: จากการสังเคราะห์และทบทวนวรรณกรรมของผู้วิจัย (2025)

จากรูปที่ 2 แสดงผลการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายในและภายนอก (SWOT Analysis) ของการท่องเที่ยวบนฐานมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ในอำเภอพิปูน จังหวัดนครศรีธรรมราช ที่ได้มาจากการวิจัยแบบผสมผสานทั้งเชิงปริมาณและคุณภาพ จากการเก็บรวบรวมข้อมูลวิจัยเชิงปริมาณ คือ แบบสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับศักยภาพการท่องเที่ยวบนฐานมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมในอำเภอพิปูน จังหวัดนครศรีธรรมราช สำหรับประชาชน นักท่องเที่ยว และผู้แทนหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และการสัมภาษณ์เชิงลึก เพื่อเก็บข้อมูลจากผู้นำชุมชนเกี่ยวกับทรัพยากรท่องเที่ยวและแนวทางพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวบนฐานภูมิปัญญา พบว่า จากการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมพบความสัมพันธ์เชิงเหตุผลว่าแม้อำเภอพิปูนจะมีจุดแข็งด้านต้นทุนวัฒนธรรมและความศรัทธาที่โดดเด่น แต่ยังมีข้อจำกัดสำคัญจากการขาดนักสื่อ

ความหมายและกิจกรรมที่หลากหลาย ประกอบกับข้อจำกัดด้านการเข้าถึงและภาพจำเมืองห่างไกลที่บดบังศักยภาพพื้นที่ อย่างไรก็ตาม ภายใต้โอกาสจากนโยบายเมืองรองและ Soft Power สามารถแก้ปัญหาได้ด้วยการใช้กลไกความร่วมมือภาคีเครือข่าย เพื่อยกระดับโครงสร้างพื้นฐานและสร้าง Storytelling ใหม่ เปลี่ยนภาพลักษณ์สู่ "อัญมณีที่ซ่อนอยู่" เพื่อสร้างภูมิคุ้มกันต่อการแข่งขันและข้อจำกัดด้านงบประมาณ นำไปสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและสุขภาพที่ยั่งยืน จากผลการวิเคราะห์ SWOT ของการท่องเที่ยวบนฐานมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมในอำเภอพิปูน จังหวัดนครศรีธรรมราช นำไปสู่การวิเคราะห์ TOWS Matrix (รูปที่ 3) ดังนี้

ปัจจัยภายใน Internal factors / ปัจจัยภายนอก External factors	จุดแข็งภายใน [Internal strengths (S)]	จุดอ่อนภายใน [Internal weaknesses (W)]
โอกาสจากภายนอก [External Opportunities (O)]	**กลยุทธ์เชิงรุก (SO strategy)** 1) ใช้ทรัพยากรวัฒนธรรมและตำนานพัฒนาแพ็กเกจ Soft Power Tourism และ Wellness เชื่อมตลาดใหม่ (Gen Z, Family) (S1, O1, O2 , O3) 2) ประเพณีชักพระบก–สารทเดือนสิบปรับรูปแบบสมัยใหม่ ดึงกลุ่มเป้าหมายเมืองรองและนักท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ (S2, O1, O3) 3) ขยายเครือข่ายเกษตรอินทรีย์–คาเฟ่วัฒนธรรม ร่วมมือรัฐ–เอกชน สร้างเส้นทาง Green & Wellness Tourism (S3, O2, O4)	**กลยุทธ์เชิงแก้ไข (WO strategy)** 1) แก้ปัญหาถนนและการเข้าถึง ด้วยการบูรณาการงบเมืองรองและความร่วมมือรัฐ–เอกชน (W1, O1, O4) 2) พัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวก เช่น ศูนย์บริการ ห้องน้ำ ให้ทันสมัย รองรับ Wellness และ Gen Z (W2, O2, O3) 3) เพิ่มกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์ (DIY, ประเพณีร่วมสมัย) และอบรมพัฒนานักสื่อความหมาย โดยอาศัยความร่วมมือมหาวิทยาลัย (W3, W4, O3, O4)
อุปสรรคจากภายนอก [External Threats (T)]	**กลยุทธ์เชิงป้องกัน (ST strategy)** 1) ใช้ความศรัทธา–ตำนานเกจิสร้างความต่างจากคู่แข่ง และปรับการนำเสนอให้ตอบสนองความต้องการนักท่องเที่ยวที่เปลี่ยนเร็ว (S1, T1, T3) 2) ใช้เครือข่าย OTOP และคาเฟ่ในชุมชนสร้างรายได้หมุนเวียน ลดการพึ่งพางบประมาณ และสนับสนุนระบบฟื้นฟูหลังภัยธรรมชาติ (S3, T2, T4) 3) ใช้ศักยภาพการบริการและไมตรีจิตของชุมชน สร้างจุดขายด้านคุณภาพบริการ แข่งขันกับเมืองท่องเที่ยวหลัก (S4, S5, T1)	**กลยุทธ์เชิงรับ (WT strategy)** 1) ปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐานและป้ายบอกทางให้ปลอดภัยและเข้าถึงง่าย แม้เผชิญภัยธรรมชาติ (W1, T1, T2) 2) เพิ่มสิ่งอำนวยความสะดวกผ่าน PPP (รัฐ–เอกชน–ชุมชน) ลดข้อจำกัดงบประมาณ (W2, T4) 3) ใช้ Storytelling และแคมเปญสื่อสารเชิงบวก เปลี่ยนภาพ “ไกลปืนเที่ยง” และสร้างประสบการณ์ใหม่ที่ตอบสนองความคาดหวังนักท่องเที่ยว (W5, T2,T3)

รูปที่ 3 ผลการวิเคราะห์แนวทางการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวบนฐานมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ในอำเภอพิปูน จังหวัดนครศรีธรรมราช ด้วยวิธี TOWS Matrix
ที่มา: จากการสังเคราะห์และทบทวนวรรณกรรมของผู้วิจัย (2025)

จากการสังเคราะห์แนวทางการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวอำเภอพิปูน จังหวัดนครศรีธรรมราช พบโครงสร้างเชิงเหตุและผลที่ชี้ให้เห็นว่า แม้พื้นที่จะมีจุดแข็งจากทุนทรัพยากรวัฒนธรรมและความศรัทธาที่โดดเด่น แต่กลับพบข้อจำกัดเชิงโครงสร้างจากการขาดแคลนนักสื่อความหมายและกิจกรรมที่หลากหลาย รวมถึงภาพจำเมืองห่างไกลที่บดบังศักยภาพพื้นที่ ซึ่งในการแก้ไขตามกลยุทธ์ TOWS Matrix นั้น "การมีส่วนร่วมของชุมชน" จะทำหน้าที่เป็นกลไกขับเคลื่อนสำคัญ (Core Driving Mechanism) ในฐานะตัวแปรกลางที่เชื่อมโยงทรัพยากรไปสู่ความยั่งยืน โดยในกลยุทธ์เชิงรุกและพัฒนา ชุมชนทำหน้าที่เป็นผู้สร้างคุณค่าและนวัตกรรมบริการผ่านการถอดรหัสภูมิปัญญามาสู่กิจกรรม Soft Power และ Storytelling ใหม่ ขณะที่ในกลยุทธ์เชิงป้องกันและเชิงรับ การมีส่วนร่วมผ่านภาคีเครือข่ายจะเป็นกลไกสร้างภูมิคุ้มกันในการบริหารจัดการความเสี่ยงและงบประมาณ ส่งผลให้เกิดการแปรสภาพจากต้นทุนทรัพยากรไปสู่ประสบการณ์การท่องเที่ยวเชิงลึกที่สร้างความเข้มแข็งให้แก่เศรษฐกิจฐานรากอย่างเป็นระบบ

โดยสรุป งานวิจัยนี้มีส่วนช่วยเพิ่มคุณค่าเชิงวิชาการ โดยประยุกต์ใช้การวิเคราะห์ SWOT และ TOWS เพื่อเชื่อมโยงศักยภาพเชิงพื้นที่กับกลยุทธ์การพัฒนาการท่องเที่ยวบนฐานมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมอย่างเป็นระบบและสอดคล้องกับบริบทชุมชน

3. ผลการศึกษาแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวบนฐานมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมในอำเภอพิปูน จังหวัดนครศรีธรรมราช

จากการสนทนากลุ่มร่วมกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ตลอดจนผลการสำรวจและประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวบนฐานมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม พบว่า แนวทางการพัฒนาเส้นทางและกิจกรรมการท่องเที่ยวในอำเภอพิปูนสามารถสรุปเป็นประเด็นสำคัญได้ดังนี้

1. การออกแบบเส้นทางท่องเที่ยวแบบบูรณาการเชื่อมโยงแหล่งมรดกภูมิปัญญาและตำนานท้องถิ่นเข้ากับทรัพยากรธรรมชาติที่โดดเด่น เพื่อสร้างประสบการณ์การท่องเที่ยวแบบ “ธรรมชาติ–วัฒนธรรม–ศรัทธา” ภายใต้เส้นทางเดียวกัน อันช่วยเพิ่มความน่าสนใจและเอกลักษณ์ของพื้นที่

2. การพัฒนากิจกรรมท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์และสุขภาพส่งเสริมกิจกรรมที่ประยุกต์ภูมิปัญญาท้องถิ่นร่วมกับกิจกรรมสมัยใหม่ เช่น งานหัตถกรรม DIY กิจกรรมบำบัดสุขภาพของหมอพื้นบ้าน และการท่องเที่ยวเชิงกีฬา เพื่อรองรับนักท่องเที่ยวรุ่นใหม่และกลุ่มสนใจด้านสุขภาพ

3. การมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการท่องเที่ยวชุมชนควรมีบทบาทตั้งแต่การวางแผนเส้นทาง กำหนดกิจกรรม การบริหารจัดการพื้นที่ ไปจนถึงการแบ่งปันผลประโยชน์ โดยการจัดตั้งศูนย์บริการนักท่องเที่ยวที่ดำเนินการโดยชุมชน มีผู้ให้ข้อมูลและนักสื่อความหมายซึ่งเป็นคนในพื้นที่

4. การเสริมสร้างภาพลักษณ์และการตลาดเชิงพื้นที่มุ่งประชาสัมพันธ์ภาพลักษณ์เมืองน้ำสะอาดที่สุดในประเทศไทยและเมือง “อัญมณีที่ซ่อนอยู่ (Hidden Gem)” ควบคู่กับการเล่าเรื่อง (Storytelling) เกี่ยวกับตำนาน ประเพณีและเหตุการณ์สำคัญในท้องถิ่น เพื่อสร้างความแตกต่างจากแหล่งท่องเที่ยวหลักของจังหวัดนครศรีธรรมราช

5. การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและสิ่งอำนวยความสะดวก ปรับปรุงถนนหลัก ป้ายสื่อความหมาย ห้องน้ำ จุดจอดรถ และระบบขนส่งท้องถิ่น เพื่อรองรับนักท่องเที่ยวทั้งแบบที่เดินทางท่องเที่ยวด้วยตัวเองและกลุ่มทัวร์ เพิ่มความสะดวกและความปลอดภัยในการเดินทาง

6. การสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวผ่านความร่วมมือหลายภาคส่วน ประสานความร่วมมือระหว่างภาครัฐ เอกชน ชุมชน และสถาบันการศึกษา (G–P–C–U Engagement Network) เพื่อพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวเฉพาะด้าน เช่น ท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ ศรัทธา กีฬา และสร้างสรรค์ พร้อมทั้งยกระดับมาตรฐานบริการให้สอดคล้องกับมาตรฐานกรมการท่องเที่ยว

โดยสรุป แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวบนฐานมรดกภูมิปัญญาท้องถิ่นของอำเภอพิปูนควรมุ่งเน้นการผสานภูมิปัญญา ความศรัทธา และทรัพยากรธรรมชาติเข้ากับนวัตกรรมด้านกิจกรรมและประสบการณ์ ภายใต้กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนและการสนับสนุนจากทุกภาคส่วน เพื่อก้าวสู่การเป็น “เมืองท่องเที่ยวคุณภาพที่ยั่งยืน” ในระยะยาว

อภิปรายผลการวิจัย

จากการศึกษาศักยภาพการท่องเที่ยวบนฐานมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมในอำเภอพิปูน จังหวัดนครศรีธรรมราช มีประเด็นที่สามารถนำมาอภิปรายได้ ดังนี้

1. ผลการสำรวจแหล่งท่องเที่ยวบนฐานมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมในอำเภอพิปูน จังหวัดนครศรีธรรมราช

ผลการสำรวจชี้ให้เห็นว่า อำเภอพิปูนมีลักษณะของ “ภูมิทัศน์มรดกมีชีวิต” (Living Heritage Landscape) โดยมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมยังคงถูกใช้และสืบทอดอยู่ในวิถีชีวิตของชุมชน ทั้งด้านความเชื่อ ประเพณี การแพทย์พื้นบ้าน

งานหัตถกรรม และความสัมพันธ์กับทรัพยากรธรรมชาติ ลักษณะดังกล่าวสะท้อนว่า มรดกไม่ได้ดำรงอยู่เพียงในเชิงการจัดแสดงเพื่อการท่องเที่ยว แต่เป็นฐานทรัพยากรทางวัฒนธรรมที่สามารถนำไปพัฒนาการท่องเที่ยวได้อย่างเหมาะสม สอดคล้องกับแนวคิดมรดกภูมิปัญญาที่จับต้องไม่ได้ของ UNESCO (2024) และแนวคิดการใช้วัฒนธรรมเป็นฐานในการสร้างคุณค่าเชิงเศรษฐกิจและสังคม (Ministry of Culture, 2024)

2. ผลการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวบนฐานมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมในอำเภอพิปูน จังหวัดนครศรีธรรมราช เมื่อพิจารณาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวตามกรอบ 5As และ 10As ผลการวิจัย พบว่า พื้นที่มีจุดแข็งด้านทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรม และเรื่องเล่าท้องถิ่น อย่างไรก็ตาม ยังมีข้อจำกัดด้านสิ่งอำนวยความสะดวก ระบบความปลอดภัย และการบริหารจัดการ ซึ่งส่งผลต่อคุณภาพประสบการณ์การท่องเที่ยว ผลการศึกษานี้สะท้อนว่า ข้อจำกัดดังกล่าวไม่ได้เกิดจากการขาดทรัพยากรโดยตรง แต่เกิดจากการขาดกลไกการเชื่อมโยงทรัพยากร กิจกรรม และการสื่อความหมายของพื้นที่ให้เกิดคุณค่าเชิงประสบการณ์ สอดคล้องกับแนวคิดประสบการณ์การท่องเที่ยวที่น่าจดจำ (Chen, & Rahman, 2018)

ผลการวิเคราะห์ SWOT และ TOWS สะท้อนว่า ศักยภาพการท่องเที่ยวบนฐานมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมในอำเภอพิปูนมีจุดแข็งด้านทุนวัฒนธรรม อัตลักษณ์ และการมีส่วนร่วมของชุมชน ขณะที่จุดอ่อนสำคัญอยู่ที่การจัดการโครงสร้างพื้นฐาน และการสื่อความหมายของแหล่งท่องเที่ยว โดยมีโอกาสจากแนวโน้มการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและนโยบายสนับสนุนจากภาครัฐ ขณะเดียวกันยังเผชิญความเสี่ยงจากการพัฒนาที่ไม่สอดคล้องกับบริบทชุมชน การวิเคราะห์ TOWS ชี้ให้เห็นว่า กลยุทธ์เชิงรุกควรมุ่งใช้ทุนวัฒนธรรมและการมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อพัฒนากิจกรรมและประสบการณ์การท่องเที่ยว กลยุทธ์เชิงแก้ไขควรเน้นการพัฒนาศักยภาพด้านการจัดการและการสื่อความหมาย กลยุทธ์เชิงป้องกันและเชิงรับควรให้ความสำคัญกับการรักษาอัตลักษณ์ การควบคุมผลกระทบ และการเสริมสร้างบทบาทของชุมชนในกระบวนการตัดสินใจ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนและการพัฒนาบนฐานมรดกภูมิปัญญาที่จับต้องไม่ได้ (UNESCO, 2024; Ministry of Culture, 2024)

3. แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวบนฐานมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมในอำเภอพิปูน จังหวัดนครศรีธรรมราช ผลการวิจัยยืนยันว่า การมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นปัจจัยสำคัญต่อความยั่งยืนของการท่องเที่ยวบนฐานมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม โดยเฉพาะการมีส่วนร่วมในระดับการวางแผนและการจัดการ ซึ่งช่วยให้ชุมชนมีบทบาทในการกำหนดทิศทางการพัฒนาและคงความเป็นเจ้าของทรัพยากรทางวัฒนธรรมของตนเอง ผลการศึกษานี้สอดคล้องกับแนวคิดการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่เน้นการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงมากกว่าการมีส่วนร่วมเชิงกิจกรรมเพียงอย่างเดียว (Nawakanworrakul, & Suephakdee, 2021; Zimik, Srirat, Karnchanan, & Nawakanworrakul, 2023) นอกจากนี้ การสื่อความหมายผ่านการเล่าเรื่องราว (Storytelling) โดยคนในพื้นที่เป็นแนวทางที่ช่วยเสริมสร้างอัตลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยว และสนับสนุนการเชื่อมโยงมรดกภูมิปัญญากับประสบการณ์การท่องเที่ยวอย่างเหมาะสมกับบริบทของพื้นที่ (Kasemmi, 2021)

สรุป

สรุปผลการวิจัยนี้แสดงให้เห็นว่า การพัฒนาการท่องเที่ยวบนฐานมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมในอำเภอพิปูนควรให้ความสำคัญกับการใช้มรดกในฐานะภูมิทัศน์ที่มีชีวิต ควบคู่กับการพัฒนากลไกการจัดการและการมีส่วนร่วมของชุมชน เพื่อสนับสนุนการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่เหมาะสมกับบริบทพื้นที่และเกิดความยั่งยืนในระยะยาว

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเพื่อการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1. หน่วยงานรัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ควรใช้ผลการประเมินศักยภาพและแนวทางพัฒนาเป็นข้อมูลสำหรับจัดทำแผนยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวระดับตำบล โดยเฉพาะการกำหนดโซนนิ่ง การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและระบบบริการรองรับนักท่องเที่ยว เช่น เส้นทางเข้า–ออก ระบบไฟฟ้า ทางลาดผู้สูงอายุ และศูนย์บริการนักท่องเที่ยว เป็นต้น เพื่อเสริมความปลอดภัยและประสิทธิภาพในการบริหารจัดการพื้นที่ท่องเที่ยว

2. ชุมชนท้องถิ่น ควรใช้ข้อมูลวิจัยเพื่อสร้างความตระหนักถึงคุณค่ามรดกภูมิปัญญา และใช้เป็นแนวทางออกแบบกิจกรรมหรือเส้นทางท่องเที่ยวที่สะท้อนอัตลักษณ์ เช่น การเล่าเรื่องท้องถิ่น การสืบสานประเพณีชักพระบกเดือนห้า และการพัฒนาผลิตภัณฑ์เชิงวัฒนธรรม เพื่อสร้างรายได้และความเข้มแข็งของชุมชน เป็นต้น

3. ภาคเอกชนและผู้ประกอบการท่องเที่ยว ควรใช้ข้อมูลวิจัยประกอบการออกแบบผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยว เช่น แพ็กเกจทัวร์ การท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ และกิจกรรมสุขภาพ พร้อมร่วมมือกับชุมชนในการยกระดับมาตรฐานบริการที่พัก ร้านอาหารพื้นถิ่น และกิจกรรมท่องเที่ยวเฉพาะทาง เช่น การอาบน้ำแร่และการปั่นจักรยานรอบอ่างเก็บน้ำ เป็นต้น

4. นักวิชาการและสถาบันการศึกษา สามารถนำกรณีศึกษานี้ไปใช้พัฒนาการเรียนการสอนด้านการจัดการการท่องเที่ยวและการพัฒนาชุมชน รวมถึงเป็นต้นแบบการวิจัยในพื้นที่อื่นที่มีบริบทคล้ายคลึงกันเพื่อขยายองค์ความรู้ด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. ศึกษาการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน (CBT) แบบลงลึก โดยเน้นกลไกการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน การบริหารจัดการ และระบบแบ่งปันผลประโยชน์อย่างเป็นธรรม เพื่อสร้างแบบจำลองการจัดการที่เหมาะสมกับพื้นที่พิปูน

2. ศึกษาผลกระทบจากการท่องเที่ยวแบบรอบด้าน ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม เพื่อประเมินระดับความยั่งยืน รวมถึงพัฒนาแนวทางการบริหารความเสี่ยงที่เหมาะสมกับพื้นที่

3. ศึกษาการเปรียบเทียบกับชุมชนอื่นในเทือกเขาหลวง เพื่อประเมินศักยภาพเชิงเปรียบเทียบ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการออกแบบเส้นทางท่องเที่ยวเชื่อมโยงระดับอำเภอและจังหวัด รวมทั้งการพัฒนากลยุทธ์ร่วมกันของพื้นที่ใกล้เคียง

4. ศึกษาและพัฒนาตัวชี้วัดศักยภาพด้านวัฒนธรรมระดับพื้นที่ ให้สอดคล้องกับบริบทท้องถิ่นและเป้าหมาย SDGs เพื่อใช้ประเมินความก้าวหน้าและการพัฒนาการท่องเที่ยวในระยะยาวอย่างเป็นระบบ

กิตติกรรมประกาศ

บทความวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยภายใต้แผนงานทุนสนับสนุนการวิจัยพื้นฐาน (Fundamental Fund) ประจำปี พ.ศ. 2567 จากกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์วิจัยและนวัตกรรม ชื่อเรื่อง การพัฒนาเส้นทางและกิจกรรมการท่องเที่ยวโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนบนฐานมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม อำเภอพิปูน จังหวัดนครศรีธรรมราช

References

Chen, H., & Rahman, I. (2018). Cultural tourism: An analysis of engagement, cultural contact, memorable tourism experience and destination loyalty. *Tourism Management Perspectives*, *26*(September), 153–163.

Dhamabutra, P. (2019). Approaches for cultural tourism 4.0 brand development in Bangkokyai Community, Bangkok. *Sisaket Rajabhat University Academic Journal*, *13*(2), 84–101.

Jackson, L.A. (2025). Community-Based tourism: a catalyst for achieving the united nations sustainable development goals one and eight. *Tourism and Hospitality*, *6*(1), 1-20. https://doi.org/10.3390/tourhosp6010029

Kasemmi, A. (2021). *Guidelines for Participatory Community-based Tourism Development: A Case Study of Ban Tha Dindaeng Community, Thai Mueang District, Phangnga Province* (Master's Thesis). National Institute of Development Administration. [In Thai]

Kookrasung, A., & Yimsuan, T. (2021). Tourism potential of intangible cultural heritage in Bang Khen District, Bangkok. *Rattanakosin Journal of Social Sciences and Humanities*, *1*(1), 1–16. [In Thai]

Krejcie, R. V., & Morgan, D. W. (1970). Determining sample size for research activities. *Educational and Psychological Measurement, 30*(3), 607-610.

Lv, J., Chai, Y., & Hu, X. (2025). Synergistic development of intangible cultural heritage and the tourism industry: Empirical experiences from Jilin, China. *PLOS ONE*, *20*(1), e0313421. https://doi.org/10.1371/journal. pone.0313421

Ministry of Culture. (2024). *Intangible Cultural Heritage* 2024. Retrieved November 14, 2024, from https://book.culture.go.th /ich67/#p=1 [In Thai]

Ministry of Tourism and Sports. (2023). *National Tourism Development Plan*, Volume 3 (2023–2027). Retrieved November 14, 2024, from https://anyflip.com/zzfck/hkzv/ [In Thai]

Nakhon Si Thammarat Provincial Office. (2026). *Population Statistics for Nakhon Si Thammarat Province*. Retrieve November 14, 2024, from https://www.nakhonsithammarat.go.th/people.php. [In Thai]

Nakhon Si Thammarat Rajabhat University. (2021). *Report on Community-Based Tourism Capacity Enhancement Based on Natural Identity, History, And Local Lifestyle of Yang Khom Subdistrict, Phipun District, Nakhon Si Thammarat Province: Integrated Subdistrict-level Economic and Social Upgrading Project* (One Subdistrict, One University), Fiscal Year 2021. Faculty of Humanities and Social Sciences, Nakhon Si Thammarat Rajabhat University. (Photocopy). [In Thai]

Nawakanworrakul, S., & Suephakdee, D. (2021). The development guidelines of cultural tourism management in Songkhla Old Town, Bo Yang. *Nakhabut Paritat Journal*, *13*(1), 80–98. [In Thai]

Noor, T. B. D. F. S., Hamsal, M., Abdinagoro, S. B., & Raharjana, D. T. (2024). Community value co-creation as a catalyst for village tourism sustainability: A new paradigm. *Journal of Ecohumanism, 3*(8), 18–33.

Office of the National Economic and Social Development Council. (2025). *The 13th National Economic and Social Development Plan (2023–2027)*. Retrieve November 14, 2024, from https://www.nesdc.go.th/wp-content/themes/plant3child/assets/pdf/13/article_ file_20230307173518.pdf [In Thai]

Pike, S. (2009). Destination brand positions of a competitive set of near-home destinations. *Tourism Management*. 30(6), 857-866.

Prathum, B. (2021). Guidelines for promoting participation in tourism management: A case study of the Khlong Katu Dam Project under the Royal Initiative, Katu Subdistrict, Phipun District, Nakhon Si Thammarat Province. *Roikansan Academic Journal*, *7*(1), 206–220. [In Thai]

Rungchavalnont, P. (2023). *Community-Based Tourism for All*. Retrieved November 14, 2024, from https://sdg-innovation-commons.org/pads/action%20plan/1762

SDG Research and Support Center. (2025*). SDG Updates: Community-based Tourism—Sustainability Driven by Local Power: Exploring Impacts and the Case Study of Mae Kampong.* Retrieved July 21, 2025, from https://www.sdgmove.com/2025/07/30/sustainable-tourism-local [In Thai]

Timothy, D. J., & Boyd, S. W. (2003). *Heritage Tourism*. Pearson Education.

Tourism Authority of Thailand. (2025). *Cities Worth Visiting: Year of Celebration*. Retrieved July 21, 2025, from https://youtu.be/G7PdBoR_xH4?si=dFCdW_L9bTmIYOup

Tourism Western Australia. (2009). *Five A's of Tourism*. Retrieved November 14, 2024, Retrieve from http://www.tourism.wa.gov.au/jumpstartguide/pdf/Quickstart_five A's of TourismLOW.pdf.

UNESCO. (2024). *Intangible Cultural Heritage and Sustainable Development*. UNESCO.

UNWTO. (2018). *Tourism and Culture Synergies*. World Tourism Organization.

———. (2023). *Tourism and Sustainable Development Goals.* World Tourism Organization.

Weihrich, H. (1982). The TOWS Matrix—A tool for situational analysis. *Long Range Planning, 15*(2), 54–66.

Zimik, P. R., Srirat, P., Karnchanan, P., & Nawakanworrakul, S. (2023). Community potential in managing tourism experiences based on intangible cultural heritage in Lansaka District, Nakhon Si Thammarat Province. *Eastern University of Management and Technology Academic Journal*, *20*(2), 79–91. [In Thai]